

ROSALIE

Rosalie

De vrouw op de foto is mijn grootmoeder en haar naam was Rosalie Verhaert. Ze is geboren aan het einde van de 19de eeuw en ze heeft de Eerste Wereldoorlog meegemaakt, maar ze is niet gevlucht en ze is nooit in het buitenland geweest. Toch heb ik haar in mijn fantasie als de Rosalie uit dit boek gezien. De boerderij waar ze woonde, nu afgebroken, met het erf erachter en de vele schuren waar ik als kind toe aangetrokken werd (die niet op de tekening staan), is voor mij de boerderij uit dit boek. Een lang en laag boerenhuis, met donkere steen, kleine ramen, een smalle voordeur en achteraan uitkijkend over de velden.

Voor alle duidelijkheid: ze is niet de Rosalie uit dit boek; dit verhaal is fictief.

Ik heb research gedaan zo goed en zo kwaad als het ging. De gebeurtenissen in Aarschot zijn allemaal accuraat, ook de vlucht is historisch correct. In Oostende werd het al moeilijker: wat aten de mensen, hoe en waar kregen ze eten, hoe werd hun verblijf georganiseerd? Ik vond heel veel info over militaire feiten, maar weinig over gewone levens van gewone mensen – voor zover zo'n vlucht gewoon was. In

Engeland zijn alle feiten correct: de zeppelins, de bommen, de opinies over de oorlog, zelfs het weer. Het kasteel waarover ik spreek is heel echt, alleen woonde er geen familie maar wel geestelijkheid. Ik heb de familie verzonnen, maar ik heb wel uitgezocht hoe die mensen leefden, hoe hun bedienden leefden, wat ze aten, wat ze droegen ... De oorlogsgebeurtenissen die ik beschrijf zijn ook echt. Gelukkig bestaat er internet! Er waren zeker ook heel wat adellijke dames die hun landgoed openstelden voor Belgische vluchtelingen.

Uiteraard wil ik mensen bedanken. Mijn moeder, die me vertelde over haar moeder en haar jeugd op de boerderij, veel later dan Rosalies jeugd maar evengoed in of vlak na een oorlog.

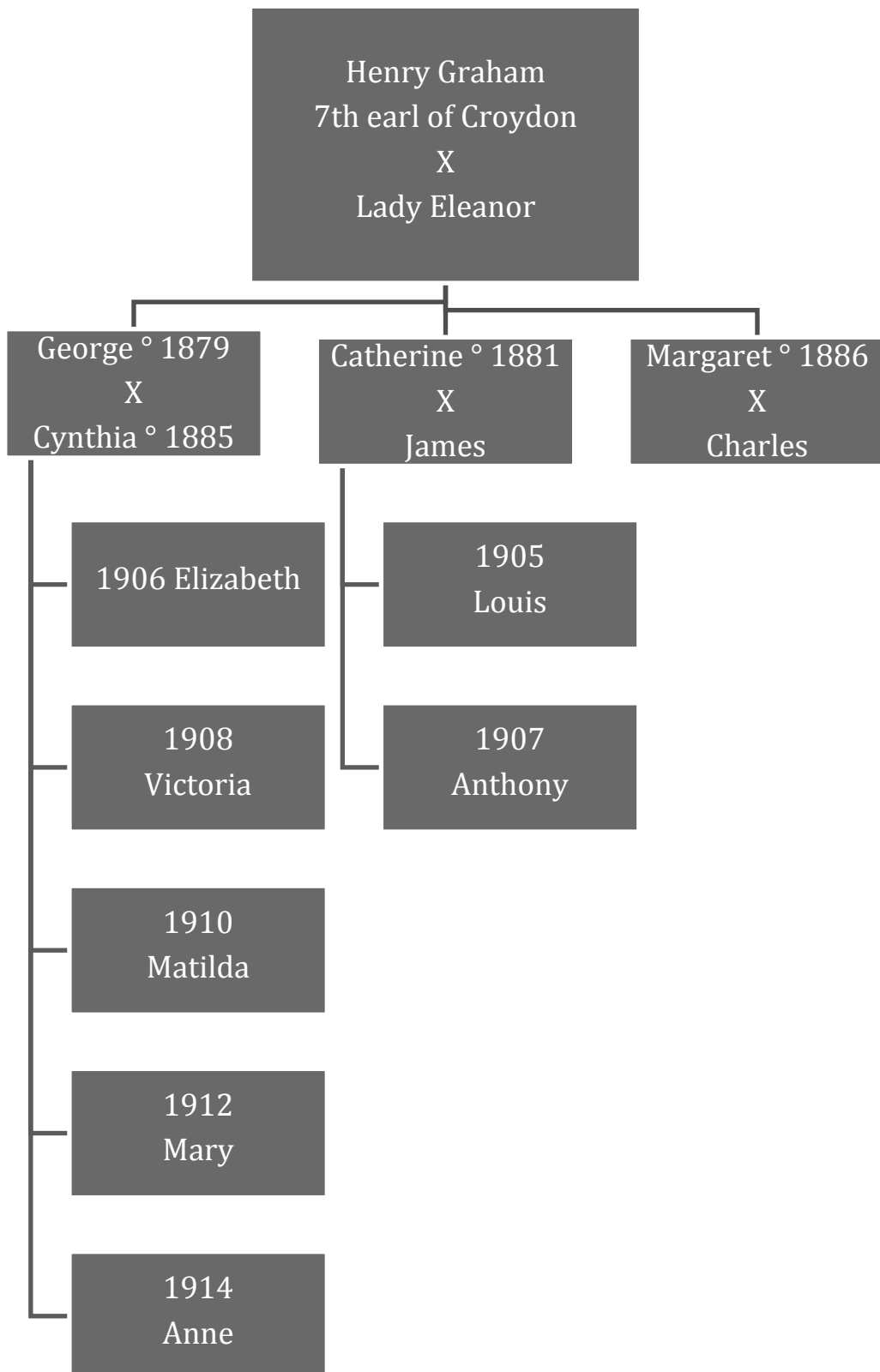

Mijn collega's Mia en Jakomien die mijn eerste lezers waren, en al de andere vrouwen die mijn leven verrijken, of het nu is via het werk of de wijk, via de wandelingen, of omdat je de moeder bent van mijn metekind.

Mijn dochters Ann (met Michiel) en Lies (met Daniel), die Rosalie hadden kunnen zijn in een ander tijdperk, en mijn zoon Jo, die godzijdank nooit in een loopgraaf heeft moeten vechten. Jullie zijn het beste wat me ooit overkomen is. Een speciale dank voor Ann voor het eindredactiewerk dat ze verricht heeft.

En ten slotte mijn beste vriend, mijn partner en man, die me altijd aangemoedigd heeft, nooit dwingend maar altijd ondersteunend en benieuwd.

Nanny

Bedienden

Butler: Mr Amstrong

Housekeeper: Mrs Grace Baker

Head housemaid: Pamela Goodwin

Housemaid: Emily

Laundry maid: Sally

Cook: Mrs Barnes

Kitchen maid: Lydia

Dairy maid: Lily

Scullery maid: Olivia

Coachman/ driver: Oliver Barnes

First footman: Jack

Second footman: Leo

Hall boy: Alfie

Lady's maid: Mrs Carter

Valet: Mr Taylor

Governess: Frau Müller/ mademoiselle Géraldine

Head nurse: Sarah Foster

Under nurse: Betty

Gardeners: Mr Liam Doherty / Thomas and Daniel

Lady's maid Catherine: Mrs Terry

Valet James: Mr Stevens

Nanny Louis & Anthony: Sylvia

Hoofdstuk 1

'Rosalie! Rosalie!'

Ze ligt op haar rug in het gras, de ogen een beetje toegeknepen voor de laatste juni-zon. Het gras is koel en doet deugd. Ze hoort bijen zoemen en voelt gekriebel onder zich, mieren? Het kan haar niet veel schelen, ze geniet nog even van de rust en het briesje dat haar huid afkoelt. Ze weet dat het niet kan blijven duren, het zijn gestolen momenten, kort en zeldzaam en daarom des te kostbaarder.

'Rosalie!'

Nu is het heftiger, korter, luider. Het is geen zoeken meer, maar bevelen. Het signaal om zuchtend overeind te komen, ook weer niet te snel, de dag is nog lang genoeg en het werk wacht toch wel. Het is altijd balanceren op het koord: lang genoeg wegblijven om er het maximum uit te halen, maar niet te lang, om geen woede op te wekken. En geen straf op te lopen. Die straf is zelden fysiek, maar het kan wel, al is het meestal een extra karwei op de toch al lange lijst. Dat is het nadeel van de zomer: veel werk en lange dagen. Maar nog altijd beter dan de winter, met winterkloven, lange saaie avonden ofwel gloeiend voor de kachel ofwel bevriezend in de slaapkamer. En dan de was doen ... nee, dan liever wapperend wasgoed in de zomerzon of op de bleekweide.

Ze staat recht en klopt het zand uit haar rokken. Ze bukt zich om haar strik op te rapen, strijkt haar haar uit haar gezicht en plant de strik erbovenop. Zo kan het wel weer, het is te warm voor te veel opschik. En het is tenslotte een werkdag. Ze loopt in de richting van de stem, bedaard, het is ook te warm voor veel haast en spoed. Haar moeder heeft haar gezien en draait zich weer om in de richting van het huis.

Het wacht op haar, het lange lage boerenhuis in donkere steen in de bocht van de weg. Ze weet dat het warm zal zijn binnen, ondanks de kleine ramen met de groen geschilderde luiken die nu dicht zijn tegen de ergste zon. Ze negeert de voordeur en loopt meteen naar het achtererf.

Ze kijkt nog even achterom naar de weidsheid achter haar, de zon, het gras, de rust. Aan de einder werpt een rij bomen een schaduw die steeds langer wordt. Het zou ongetwijfeld deugd doen om daar onder en in te liggen, met blote voeten, de bovenste knoopjes van haar bloes wat losser om het zweet te laten opdrogen. Maar het kan nu eenmaal niet en ze lacht alweer als ze in de richting van het huis loopt. Aan de achterdeur schopt ze haar klompen uit en houdt zich vast aan de deurpost om haar voeten van het meeste gras te ontdoen. Haar broertje komt haar tegemoet rennen en springt in haar armen, ze tilt hem op en zet hem op haar heup, zelfs al begint hij daar stilaan te groot voor te worden.

'Awel Fonske, ben je braaf geweest?'

'Ik ben altijd braaf Rosalie.'

'Omdat je moet zeker, kapoen!'

Hij drukt zijn gezichtje tegen haar hals, hij ruikt naar zeep, moeder Célestine en heeft zijn gezicht en handen gewassen voor het eten. Ze neemt hem mee naar binnen en zet hem op zijn stoel aan tafel. Het eten staat dampend op tafel, gebakken aardappelen met worst, en er liggen tomaten op tafel, de tuin is op dit moment van het jaar een heerlijke bron van afwisseling, kleur en smaak.

'Zijn je handen gewassen, kind?'. Haar moeder.

Ze schudt schuld bewust van nee, en loopt in één moeite door naar buiten, naar de pomp. Er ligt een hard stuk zeep, dat negeert ze, ze duwt stevig aan de pomp en houdt haar handen in een kom onder de stroom water, om dan haar gezicht erin te duwen. Ze laat een beetje water in haar hals lopen, van waar het in een stroompje tussen haar borsten door loopt en op haar buik terechtkomt.

Ze denkt even verlangend aan het zwembad dat Aarschot geïnstalleerd heeft aan de Laak. Helemaal het water in, het koele, strelende water, en zwemmen – ze kan het niet maar ze weet zeker dat ze het rap zou leren – en meedrijven met de stroom. Maar het is niet weggelegd voor dames – alleen mannen mogen er gebruik van maken. En van eraan te denken alleen koel je helaas niet af.

Dan haast ze zich weer naar binnen, want ze heeft honger, en vlees is een traktatie. Gelukkig is haar gezin niet groot, in tegenstelling tot die van de de burens, waarin véél kinderen de norm zijn. Ze vermoedt, maar er wordt niet over gesproken, dat het voor haar ouders niet vanzelfsprekend was om kinderen te krijgen, want ze scheelt 14 jaar met haar broertje en tussen hen twee in was er maar 1 miskraam. Maar het heeft zo zijn voordelen om het eten tussen weinig mensen te moeten verdelen, zelfs al betekent dat ook dat je het werk niet kan verdelen.

Ze vult haar bord. Eerst hoor je alleen het tikken van de lepels op de borden, daarna kunnen er dingen besproken worden tussen man en vrouw, van de kinderen wordt verwacht dat ze zwijgen.

'Er is iemand doodgeschoten in Servië.' zegt haar vader.

'Dat is ver genoeg weg. Fonske, niet zo gulzig eten.' Haar moeder schuift haar zoon tje met stoel en al wat dichterbij de tafel. 'Je eten loopt niet weg hoor'.

'Het is ver weg maar er wordt hier toch over gesproken. Dat kan alleen maar slecht nieuws zijn.'

'Zo erg zal dat wel niet zijn, Jos. België is daar niet bij betrokken.'

'Nee, dat niet, maar ge weet, als twee honden vechten ...'

'Dan kunnen wij de derde zijn en met het been gaan lopen.'

Moeder kijkt haar man aan. Rosalie heeft altijd geweten dat er liefde was in hun huis, liefde tussen haar ouders, zelfs al wordt dat niet getoond. Er wordt geen ruzie gemaakt, ook al niet omdat vader altijd het laatste woord heeft. Maar toch, hij luistert naar haar, hij vindt haar een partner, en ook dat is anders dan in de meeste gezinnen waar Rosalie komt.

'Zolang we werk en eten hebben, en gezond zijn, kunnen we niet klagen. 't Zal een goeie oogst zijn, het is warm en er zit nog water genoeg in de grond. De tarwe staat al hoog en er hangt al veel fruit. '

'Veel confituur maken' denkt Célestine. In haar gedachten is ze de vruchten al aan het schillen, de potten al aan het vullen. Appelspijs is een welkome afwisseling op de siroop die ze meestal op de boterham eten.

Ondertussen zijn ze klaar met eten en begint Rosalie alvast de borden op te stapelen. Ze wast ze af in een teil, Fons kan al flink meehelpen. Na de afwas zitten ze samen buiten op de dorpel, Jos met zijn pijp en een gazet, Célestine met wat verstelwerk. Rosalie en Fonske spelen met zijn houten blokken. Hij kan er kastelen mee bouwen, treinen mee maken, huizen, stallen, zelfs beesten en mensen. Hele dorpen ontstaan in zijn fantasie en in zijn handen. Rosalie helpt hem, ze maakt velden en wegen met stukjes gras en mos, vijvers met een beker water, en bruggen met stokjes en draadjes.

De knechten zetten de paarden op stal, Rosalie hoort ze snuiven en stampen.

Hoofdstuk 2

Het is juli en het weer is wisselvalliger. Sommige dagen een blauwe hemel, dan weer kouder en grimmiger. Maar de gewassen gedijen, de koeien geven melk, de dagen zijn lang en het leven is in evenwicht.

En toch. Als Rosalie naar de winkel gaat hoort ze maar over één ding vertellen: de Duitsers en die hertog die doodgeschoten is. Al die landen die elkaar bedreigen, het gaat Rosalie's petje te boven. Hoe kan dat nu, hoe kan iets wat ginder ver gebeurt voor hen van belang zijn?

En toch. Ze wil het graag begrijpen. Ze kan lezen al is ze niet lang naar school geweest, ze is vlug van begrip en vooral: ze is nieuwsgierig. Ze luistert naar wat er verteld wordt, ze probeert zich dat voor te stellen, een sjeke jong man in een koets, zijn vrouw naast zich (Rosalie stelt zich enorme kleurige jurken voor, een breedgerande hoed met pluimen, of bloemen, een sleepje aan de rok) en dan plots: een schot, verwarring, gekrijs. Dood. Niemand zou zo jong moeten sterven, maar het gebeurt overal en alle dagen, zelfs kinderen, zij het dan niet aan een pistoolschot. In de buurt van Rosalie sterven mensen aan alledaagse dingen: een kind valt met een knie op een roestige spijker en sterft aan bloedvergiftiging. Een boer wordt geschopt door zijn paard, een moeder blijft in het kraambed. De dood hoort bij het leven.

Maar de dood van deze éne man hoort niet alleen bij zijn leven, maar bij het leven van de halve wereld.

Ze probeert er met haar vader over te spreken.

'Va, komt er oorlog?'

'Ik weet het niet meisje. Ik hoop van niet. 't Zal niet aan ons gevraagd worden.'

'Wat moeten we doen als het oorlog wordt?'

Vader kijkt haar aan en laat zijn krant zakken. Hij kijkt opzij naar zijn vrouw.

'We zullen dat wel zien als het zover is'. Hij pakt zijn krant weer op, maar ze ziet dat hij er ook niet gerust op is. Dat treft haar want haar vader is anders de rust zelve. Hij weet alles, over alles: over het veld, wanneer ze moeten zaaien en oogsten, over wat te doen als koeien ziek zijn, over geld en wat ze ermee moeten doen, over hoe je je beter niet kunt mengen in burenruzies, over welke handelaars betrouwbaar zijn en welke niet. En welke jonge mannen Rosalie beter kan mijden.

Hij weet dat Rosalie aantrek heeft. Dat kan ook niet anders: ze is jong en mooi, vurig maar soms ook wat bedeesd, slim maar ze weet ook wanneer ze moet zwijgen. Haar haar is lang en het krult onder haar zondagse hoedje uit. Groene, felle ogen heeft ze, lange wimpers, een slanke taille en rappe vingers die veel kunnen.

En het kan zeker ook geen kwaad dat haar ouders een mooie boerderij hebben en er maar twee kinderen zijn.

Jos weet ook dat soldaten jonge mannen zijn en dat jonge mannen hunkeren naar jonge vrouwen, zeker als ze al een hele tijd van huis weg zijn en nog meer als ze weten dat ze morgen zouden kunnen sterven. In

het zicht van een waarschijnlijke dood wordt menige christelijke waarde vergeten, menig principe opzijgezet. Kan je het hen kwalijk nemen? Ja, dat kan hij, want het is verkeerd. Maar het lot van de soldaten is ook verkeerd.

Rosalie is nog niet tevreden.

'Wat kunnen we doen, va?'

'Om te beginnen ons werk doen.'

En daarmee is alles gezegd, en Rosalie weet dat ze voorlopig niks meer zal horen.

Het werk is altijd eerst, het gaat op alles voor. Geen werk is geen eten.

'Ga de varkens maar voeren.'

En daarmee is de kous helemaal af.

Hoofdstuk 3

Rosalie staat op het marktplein en luistert naar de redevoering van Ernest Claes¹. Hij staat op de trappen van het stadhuis. Er is veel volk op de markt en Rosalie kan hem niet goed zien en nog minder goed verstaan. Maar het is plezant om onder de mensen te zijn en wat rond te lopen met je goeie kleren aan.

Fons staat bij moeder wat verderop. Hij heeft al helemaal geen belangstelling voor de spreker, hij speelt met wat vriendjes onder moeders waakzame oog.

'Dag Rosalie.'

Het is Wannes, en hij blijft staan.

'Dag Wannes.'

Ze bloost een beetje, maar ze kan hem toch moeilijk negeren?

'Ben je hier al lang?'

'Nee. Ik moest eerst nog de koeien melken.' Terwijl ze het zegt weet ze hoe dom het klinkt. Natuurlijk moest ze nog haar werk doen, hij immers ook, zelfs al is hij dan geen boerenzoon. Zo komt ze wel heel simpel over.

¹ Ernest Claes: Schrijver van o.a. 'De witte (van Zichem)', actief voor de Vlaamse zaak, zelf ook soldaat geweest in WO I.

Maar hij glimlacht. 'Och ja, dit is het officiële gedeelte.'

Op de achtergrond spreekt Claes over de universiteit van Gent en Vlaanderen. Rosalie luistert nauwelijks.

Ze blijven samen staan voor het concert van de zangafdeling van de broederbond. Dat is al veel gemakkelijker om naar te luisteren, maar ze heeft toch meer aandacht voor haar gezelschap.

Als vader haar roept, neemt ze met een blik en een groet afscheid van hem.

Hoofdstuk 4

Rosalie stapt met Fons aan haar hand de weg af, op weg naar de kerk. Het is zondagmiddag. Het heeft geregend maar nu is het droog; ze probeert de plassen te ontwijken. Ze heeft haar zondagse kleren aan en haar mooie rijglaarsjes. Fons stapt naast haar mee, ook in het zondags. Rosalie benijdt hem om zijn korte broek en zijn pet, dat lijkt haar een stuk gemakkelijker dan haar lange smalle rok en de bloes met lange mouwen.

In de kerk schuifelen ze naar binnen tussen de andere kerkgangers. Moeder en vader zijn er al. Hier kunnen ze een uurtje rusten, maar toch heeft Rosalie er een hekel aan. Natuurlijk moeten ze God loven, dat is duidelijk, ze heeft veel aan Hem te danken. Maar moet dat nu echt om drie uur op zondagmiddag, als ze eindelijk wat tijd heeft voor zichzelf, als ze eens een middag kan luieren, met het buurmeisje op de brug zitten met haar voeten in het water? Ze zou liever God loven onder de open hemel, in de zomer toch, terwijl ze al zijn wonderen ziet en niet het grijze haar van de vrouw die voor haar zit. Als zij de paus was, zou ze dat anders regelen. De gedachte alleen al komt haar godslasterlijk voor. Zij de paus, stel je voor! Ze kan nog niet eens priester worden, natuurlijk niet! Ze zou het ook niet willen, al is ze het al gewoon om in een rok te lopen. Ze lacht in zichzelf bij de gedachte aan de pastoor in zijn zwarte soutane, de bonnet op zijn kale hoofd, slecht geschoren en nauwelijks nog te verstaan. Niet dat ze aandachtig luistert ...

Na het lof schuifelt iedereen weer naar buiten, op het gemak, er is immers geen haast want het is zondag. Op het kerkplein wordt er nog gepraat, en ja, weer over de dreiging. Oorlog? Er zijn drie kampen. De optimisten geloven er niks van, geen oorlog, bijlange niet, dat waait wel over. De pessimisten denken er anders over: jawel, dat komt niet goed, het gaat gebeuren, zijt maar zeker. België is neutraal, in theorie, maar zal toch een kant moeten kiezen. En dan heb je de twijfelaars: ze weten het niet, maar het is beter om voorbereid te zijn op iets wat niet komt dan onverwacht ten prooi vallen aan het duister geweld dat oorlog is. Niemand heeft het al meegemaakt, oorlog, maar iedereen weet wat het is: geweld, plundering, dood en verderf. Honger en ziekte.

Misschien zijn er ook een aantal die er wel kansen in zien: eten moet iedereen en als boer heb je toch altijd wel iets dat je kan verkopen, misschien wel aan hogere prijzen. Het leger heeft geld. Als ze betalen tenminste, want den Duits, als die komt, die neemt het misschien gewoon mee.

De jonge mannen zijn ook verdeeld. Sommigen zijn pocherig, lacherig, laat ze maar komen, den Duits, ze zullen eens wat meemaken! Maar hun moeders hebben schrik, want op soldaten wordt geschoten, en waar geschoten wordt vallen in het beste geval gewonden, in het slechtste geval doden. En er zijn ook stillere jonge mannen, boerenzonen, die geen schrik hebben van een Brabants trekpaard of een dolle stier, maar wel van het onbekende, van het weg-van-huis moeten, in een uniform bevelen te moeten opvolgen, hun leven te riskeren. Te sterven.

Rosalie is blij dat Fonske nog zo klein is; hij moet nog lang niet in het leger. Maar Jan van Hof Ten Velde, die zal wel moeten, en Staf van den Toren, en Gust van de molenaar. Allemaal jongens van haar leeftijd, waarmee ze samen haar plechtige communie deed, en die ze wel eens zag op de wipschutting of de kermis. En de zoon van de onderwijzer, op weg om zelf ook voor de klas te staan, Wannes. Die zag ze wel heel graag passeren, heel graag. Maar een onderwijzer ...dat is wel heel hoog gegrepen voor een boerendochter, zelfs al komt ze van een boerderij met maar twee kinderen.

Over één ding is iedereen het eens: die oorlog, die gaat niet lang duren. 't Zal rap voorbij zijn. Kort en krachtig afrekenen met die Duitsers, dat zal hen leren.

De moeders, die zwijgen en kijken naar hun zonen. Ook een korte oorlog zal slachtoffers vragen. Wie? Welke moeders zullen treuren en welke zullen tot het einde ongerust zijn?

En dan de dochters ... Een land vol soldaten, daar komen kindjes van, goedschiks of kwaadschiks. En de oogst staat nog op het veld.

De vaders, die zijn op weg naar het café, voor een pint of een borrel, en nog wat meer gefilosofeer. Jos gaat graag mee. 't Is elke week hetzelfde, maar het is zondag en de dieren zijn al gevoederd en de koeien gemolken. Morgen is 't weer een werkdag, vandaag mag de boog wat minder aangespannen worden. 't Is de dag des Heren, en we werken niet, of toch niet zoveel als anders.

Hij luistert veel en spreekt weinig. Maar hij heeft aanzien, en als hij spreekt, wordt er geluisterd, ook al is niet iedereen van hetzelfde gedacht.

'Het is zaak,' zegt hij, zijn pijp in zijn hand, 'om de oogst wat rapper binnen te halen dan anders. Al is het alleen maar omdat alle knechten en zonen zullen opgeroepen worden'.

De mannen rondom hem knikken. Hij heeft gelijk, zo snel mogelijk binnenhalen, zelfs al is het nog te vroeg. Binnen is binnen, en het is een goeie zomer geweest, niet te heet, maar warm genoeg. De tarwe staat al hoog, de bonen hangen aan de struiken, de bieten worden dikker.

Rosalie en Fons zijn alweer op weg naar huis, maar zonder haast. Rosalie heeft haar hoed afgezet en zwaait hem heen en weer in haar hand, en Fons blijft onderweg staan voor een kikker of een bloem, of een vlinder. Hij heeft een katapult gemaakt van een oude rekker en een stuk hout, en met eikels als kogels schiet hij op al wat beweegt, zonder veel te raken. De poezen en honden maken zich op tijd uit de voeten, en de vogels zijn te hoog gegrepen. Het deert allemaal niet, het is amusement. Thuis wacht een boterham en aardbeien met een beetje suiker. En het is geen echte oorlog en geen echt schieten, nog niet.

Hoofdstuk 5

Mobilisatie! Nu wordt het serieus, het is echt, het is niet meer denkbeeldig of 'misschien'. De Duitsers staan aan de grens, aan de voordeur, op de drempel. Er is nog een beetje hoop, misschien kan de koning het tij doen keren. Maar de kans is bijna onbestaande en alleen de naïevelingen geloven er nog in.

Rosalie hoort haar ouders praten als ze in bed ligt. Ze verstaat maar hier en daar een woord: de kinderen, de koeien, het huis. En dan: vluchten.

Er wordt haar niets gevraagd, en ze had dat ook niet verwacht. Ze zal doen wat haar gezegd wordt, en in het beste geval krijgt ze wat uitleg. Ze denkt aan de koeien, aan het paard, aan de velden en het huis. En ook wel aan de soldaten, die van ons en die van hen. Die van ons mogen niet sterven, die van hen mogen niet doden. Ze weet instinctief ook wel dat soldaten en jonge vrouwen een slechte combinatie zijn. Ze weet welk gevaar er loert, maar ze is bang voor iedereen, en voor alles: geweld, dood, honger. Ze kan zich geen voorstelling maken van oorlog, maar wel van gevechten, van geweren, van wat een kogel kan aanrichten. Je kan immers niet op een boerderij wonen en het hele leven van dieren meemaken, van hun ontstaan tot hun sterven, en niet beseffen hoe die dingen werken.

België mobiliseert. Er hangen plakkaats aan het stadhuis en de gendarmerie, en in de buurgemeenten klinkt de noodklok. Het staat ook in het groot in de krant. Er zijn zelfs al jongens vertrokken, Jan en Staf en

Gust. Ze moeten naar Leuven, met de trein of te voet, en veel gezinnen branden kaarsjes en bidden weesgegroetjes, en zetten kruisjes op voorhoofden van jonge mannen.

'Wees voorzichtig jongen. Geen held zijn.' En er wordt een schoofzak meegegeven, een pakje tabak, een medaillon, een paternoster. Alles wat kan beschermen, alles wat liefde uitdrukt, alles wat aan thuis doet denken. Als het kon, zouden ze een stomp mee krijgen om onder te schuilen.

Hoe zou dat aanvoelen, denkt Rosalie, om een zoon weg te sturen naar mensen die hem dood willen. Ze trekt Fons nog eens tegen zich aan, de kostbare zoon, de kleine broer, en dankt God nogmaals dat hij zo lang op zich heeft laten wachten.

Ze ziet de jongens langs komen, te voet naar het station, om daar de trein te nemen. Soms alleen, vaak met twee of drie, broers soms, kameraden vaak. Sommigen luidruchtig en gezwind, anderen met lood in de schoenen, zwijgend, bedrukt. Haar moeder geeft hun soms iets mee, een stuk fruit, een stuk brood, wat water. En altijd een groet en een zegen.

Het werk op de boerderij stopt niet, zit zelfs in een versnelling. De tarwe wordt binnengehaald, een paar knechten kunnen nog komen, en het weer is goed. Ze plukken de bonen, haar moeder en zij, en Fons doet ook wat hij kan. Moeder is in de weer met weckpotten en tarweschoven. De dagen zijn lang en zwaar en elke dag brengt de krant slechter nieuws.

'Va?' Rosalie doet de afwas, vader leest 'De Klok'. Dat is het weekblad van de katholieken.

'Va, wat staat er in de krant?'

'Het is niet goed. De Duitsers staan in Luxemburg. Ze gaan komen.' De krant ritselt.

'Wat gaat er gebeuren?'

'Normaal gezien gaan onze soldaten hen tegenhouden. We hebben fortent.'

'Dan zijn we veilig.'

'Tja, die Duitsers zijn met veel hé.'

'Wat gaan we doen?'

'We gaan afwachten. Gewoon elke dag ons werk doen.'

De krant gaat dicht en Rosalie weet dat ze moet zwijgen. Maar ze kan het niet laten:

‘Wat kan ik doen?’

‘Bidden’, is het korte antwoord en dat is dan ook meteen het laatste woord.

Bidden is niet waar Rosalie aan denkt. Natuurlijk bidt ze als het moet, in de kerk en voor het slapengaan, maar dat is gewoonte en verplichting. Voor haar geeft dat geen opluchting of hoop. Feiten, wil ze weten, kennis, wil ze hebben.

Als vader buiten gaat, neemt ze de krant. Ze kan lezen, ze is tot veertien jaar naar school geweest, voor de wet Poulet nog. Vader vond dat belangrijk maar evengoed vond hij dat ze daarna thuis moest blijven en werken. De huishoudschool, voor meisjes boven de vijftien jaar, vond hij onnodig. Alles wat ze moest kennen kon ze van moeder leren. Ze zou het wel gewild hebben, maar er werd haar niets gevraagd.

Hoofdstuk 6

Het nieuws is niet goed. Iedereen weet wel dat het nieuws dat hen bereikt niet vers is, dat de situatie misschien al gekeerd is, maar er is niets anders. Ook de reservisten van 99 tot 09 zijn nu opgeroepen, en drie van de vier politieagenten. De prijs van graan is gestegen van 18 fr. naar 27 fr. Goed nieuws voor de boeren, maar boter is dan weer gedaald in prijs.

Niemand weet wat gedaan. ‘Oorlog!’ ‘Geen oorlog ...’ Rosalie heeft vertrouwen in haar landgenoten, in de jonge mannen waarmee ze naar school ging, maar ze weet niet hoe de Duitsers zijn. Ze stelt zich hen voor als sterke krijgers, strijdlustig en wreed. Soms bedenkt ze ook dat jonge mannen overal jonge mannen zijn, dus ook in Duitsland. Er zullen er daar ook zijn die liever thuis gebleven waren, die misschien een beetje bang zijn, die ook maar gewoon boer en timmerman en vader zijn.

En dan is het zover: de Duitsers stellen hun ultimatum. Vrije doorgang, of ...

Rosalie kan zich bij Fransen net zomin iets voorstellen als bij Duitsers. Dus voor haar maakt het niet uit dat de Duitsers die Fransen willen aanvallen. Maar dat durft ze natuurlijk niet hardop zeggen, zelfs niet binnen het gezin. Niet dat het haar gevraagd of verteld wordt. Al wat ze weet, vangt ze op. En dan nog is het laat, en gefilterd, en gekleurd.

De koning heeft een brief geschreven, weet Rosalie. Het stond in de krant en de mensen hebben erover gepraat. Wat er in de brief stond weet ze

niet, ze kan zich er nauwelijks iets bij voorstellen. Hoe zou dat eruitzien, zo'n koninklijke brief? Ze heeft wel al een foto van koning Albert gezien. Het is een knappe man, geen jonge man meer maar zeker ook niet oud. Ze vormen een mooi paar, hij en de koningin. Zouden ze zo'n brief samen schrijven? Zou hij, 's avonds in bed, overleggen met zijn vrouw, zoals haar ouders dat doen? Zouden ze wel samen slapen? Dat zal wel niet, maar er moeten natuurlijk wel kindjes van komen – Rosalie kleurt rood bij de gedachte.

Misschien schrijft hij zo'n brief ook niet zelf, maar wordt die geschreven door de ministers. Of de secretaris. Maar aan de andere kant is de koning wel van Duitse afkomst, dus het blijft in de familie.

Familie of niet, de Duitsers twijfelen niet. Op 4 augustus komt het nieuws dat ze er zijn. Ze zijn er! In Wallonië nog, en er wordt gevochten, naar het schijnt. De mensen staan op straat of zitten in de kerk, zeker de moeders met zonen die al vertrokken zijn. En nog zie je ze gaan: vrijwilligers of opgeroepen. Met stevige tred of eerder aarzelend, overmoedig of angstig. Alle emoties die ook bij de rest van de mensen de ronde doen. Ook bij de koning in zijn speech in het parlement, dat hebben ze van de pastoor gehoord.

Rosalie staat in de deuropening, het is avond, Fons slaapt al. Voor de honderdste keer bedenkt Rosalie hoe blij ze is dat hij nog een kind is. Hij is nog van hen, hij is veilig, hij is zich van geen kwaad bewust. En hij is kostbaar. Soms vraagt ze zich af of zij even kostbaar is voor haar ouders als hij. Maar eigenlijk kan het haar weinig schelen, want ze is zelf een moeder voor hem. Hij is ook haar geschenk, haar oogappel.

Op straat staan de mensen in groepjes bij elkaar. De zon gaat stilaan onder en het tafereel zou lieflijk kunnen zijn, als het niet zo angstaanjagend was. Want niemand spreekt nog over het weer, of de oogst, of het wangedrag van de jeugd, of wie getrouwd of gestorven is. Oorlog!

Zijn er Duitsers die in de buurt wonen? Opgelet voor spionnen! Ja er woont nen Duits op de Leuvensesteenweg, die kennen ze, hij is veekoopman. Maar hij heeft een zoon in het Belgisch leger, wist nog iemand te vertellen. Wat wil dat dan zeggen? Of is die zoon ook een spion?

Aan de kapelletjes bidden de mensen ons Heer van het kruis. En biechten! De pastoor heeft er zijn werk mee. Rosalie is niet gegaan. Natuurlijk doet ze wel eens iets verkeerd. Ze veronderstelt gemakshalve dat onze lieve Heer wel andere katten te geselen heeft. Ze gaat dan liever eens bidden bij onze lieve Vrouw van Vlaanderen, in het kapelletje aan het kruispunt. Een bloemetje en een kaarske kunnen ook geen kwaad. Maar misschien is dat ook fout, want ze bidt om bescherming voor haar

geliefden. Als ze kon, zou ze bidden voor vrede, maar dat lijkt haar te hoog gegrepen.

Er hangt een aanplakbiljet op het stadhuis van Aarschot: 'Blijf moedig, kalm en waardig, maar ook VOORZICHTIG. Geene vijandige daden, geene vijandige kreten, geene vijandige betogingen jegens den vreemdeling ...'

Het komt Rosalie maar merkwaardig voor, dat den vreemdeling wel haar land mag binnenvallen, maar dat zij zich niet mag verweren. Voorlopig is het niet aan de orde, want ze heeft nog geen vreemde soldaat gezien, gelukkig.

Hoofdstuk 7

Beetje bij beetje komen er meer geruchten binnen, het ene al wilder dan het andere. De Duitsers zijn onmenssen, er wordt vermoord, gestolen, verkracht. Boerderijen worden platgebrand.

De paniek is groot, elke avond doen honderden mensen luid biddend de aloude Weg-Om langs de kappelletjes aan de vroegere stadspoorten. Rosalie en Célestine zijn ook al eens geweest. Het doet deugd om mensen te zien en te kunnen praten, zelfs al weet niemand iets met zekerheid en mag je maar de helft geloven van wat je hoort. Het bidden komt erbij. De drukkende warmte van de laatste dagen helpt ook niet, iedereen zweet van de hitte en van de schrik.

De forten van Luik zijn gevallen. Een brute overmacht was het, niets aan te doen. De Duitsers hebben zware kanonnen waartegen een paar soldaten niets kunnen beginnen.

Iedereen moet zijn geweren inleveren. Vader brengt braaf zijn jachtgeweer naar de gendarmerie. Zelfs de speren die uit de Congo meegebracht zijn worden afgegeven. Geen verzet plegen! Maar anderen verstoppen hun wapens, meestal jachtgeweren. Niet om op de Duitsers te schieten, maar omdat het moeilijk gemist kan worden. Ook de paarden zijn opgeëist, en dat is nog veel erger, veel boeren zien hun schuren en velden leeg staan. Sommigen hebben het koren nog in schoven staan, bij anderen staat het in de schuur. Het is altijd een risico, ofwel omdat de schuur zal afbranden, ofwel het veld.

Er worden hospitalen ingericht, de scholen in Aarschot maken zich klaar. De grauwezusters hebben bekwame ziekenverzorgsters. Het is dus echt oorlog, en er zal bloed aan te pas komen, en dood.

'Iedereen is terneergeslagen, vol kommer en angst en vrees', meldt 'De Klok'. Er is meer dan alleen maar schrik: er is armoede. Veel kostwinners zijn hun werk kwijt, anderen zijn opgeroepen. De jonge mannen, de

kracht van de boerderij, zijn weg. De stad betaalt 0,75 fr per dag voor een soldatenvrouw en 0,25 fr per kind. Daar kunnen ze niet van leven, en de winter moet dan nog komen. In Aarschot wordt een 'Hulpcomiteit voor de familieën der soldaten onder de wapens' opgericht. De mensen die het kunnen, geven gul en er wordt soep bedeed.

Rosalie en Fons hebben het niet nodig, er is nog genoeg thuis. De koeien zijn verkocht aan het Belgisch leger. Iedereen wil zoveel mogelijk zilvergeld, geen papieren geld. Zilver wekt in tijden van nood altijd meer vertrouwen. Papier is vluchtig ...

Maar ze hebben nog fruit en groenten, en de kippen leggen eieren, en er is nog een varken. Ze bakken brood en ze kunnen zelfs nog delen met de minder gelukkige gezinnen.

Rosalie en haar moeder naaien wat zilvergeld in de zoom van hun jassen. Je weet maar nooit. Geen van hen beiden spreekt over 'erger dan stelen', ze zijn vrouwen en ze weten wat er kan gebeuren. Célestine wil haar dochter het liefst verstoppen in een donkere kelder, maar zelfs dat is nog altijd geen veilig plekje. Rosalie vreest, maar ze zegt niets. Ze weten allebei dat het weinig zin heeft. En hun grootste schat is nog altijd Fons, en die mag niets tekortkomen.

'Eet nog een beetje, Fons.'

Het manneke groeit en bloeit, en ze houden hem weg van al wat slecht is of zou kunnen zijn. Jos is hun bondgenoot, hij is een andere vader voor Fons dan voor Rosalie, maar het zijn andere tijden en Fons is een jongen. Hij is de erfgenaam, en dat is voor iedereen duidelijk en normaal.

Dan staat in 'De Klok': *Donderend heeft de stormklok het volk hier en daar te wapen geroepen, wijl het kanon met zijn machtig gebulder het luid heeft verkondigd: België verdedigt zijne overheid!*

In Halen is de slag der Zilveren Helmen gewonnen door de eigen soldaten! Er gaat een juichkreet door de stad en de straten: 'Den Duits vernederd! Gevallen en geplet, die bruten!'

De mindere kantjes van 'ons volk' komen ook tevoorschijn: het slagveld wordt geplunderd, de helmen en de sabels worden gestolen, horloges, ringen, geld, het wordt allemaal van de lijken gehaald.

Kan je het de mensen kwalijk nemen? Rosalie denkt van niet. Het mag niet, maar het zou niet gebeurd zijn als iedereen in zijn eigen land gebleven was. En er is armoede. En miserie.

Hoofdstuk 8

Het is half oogst. De Sint Rochusverlichting is afgelast. Aarschot zit vol infanteristen en de cafés doen gouden zaken. De ruitery komt langs en alle mensen staan te gapen. Honden trekken karren met mitrailleurs. Eventjes is er leven in de brouwerij, letterlijk dan, want het bier stroomt rijkelijk.

Rosalie zou best wel eens willen gaan kijken, maar durft niet tegen het verbod van haar vader in te gaan. Haar oude schoolvriendin Anna durft dat wel.

'Zo schoon, Rosalie! De ene jonkman na de andere, zoiets hebt ge nog nooit gezien.'

Rosalie droomt weg, maar toch vooral van een onderwijzerszoon, van sterke armen in een uniform, van blauwe ogen, van een lachend gezicht.

De soldaten drinken, ze weten wat hen te wachten staat, en ze vinden lonkende meisjes heel aantrekkelijk. Morgen kan het gedaan zijn. Vandaag leven, morgen misschien sterven. Hebben ze een keuze? Zijn ze bang? Natuurlijk zijn ze bang. Ze slaan elkaar op de schouder, noemen elkaar bij een bijnaam, tonen soms de foto's van thuis. Bravoure. Het laagje vernis van de angst.

Er is weer een processie geweest, Onze Lieve Vrouw van Aarschot, help ons! Rosalie liep erachteraan, Fons aan de hand. Het is ook kermis, het is hun feest. Maar de kermis heeft niet veel aantrek. Mensen houden hun geld liever bij. Het grootste amusement is staan praten met burens en kennissen. 'Heb je gehoord van ...?' 'Wist je al dat ...'

De ulanen gaan over de tong. Het zijn wrede Duitsers, misschien wel de wreedste van allemaal. Soldaten, niet met de helm met een pin erop, maar met een helm en een plat dak. Het zou lachwekkend zijn als het niet zo angstaanjagend was. Rosalie luistert met gloeiende oren en een bang hart naar de verhalen, maar ze kan ook niet niet luisteren, ze kan zich niet afwenden. Het is als een griezelverhaal waar ze het einde van moet kennen.

Soms roept moeder haar terug, soms is het vader. De karweitjes moeten ook gedaan worden, oorlog of geen oorlog. Ze moeten eten en er moet gewassen worden. Maar er zijn geen beesten meer om te verzorgen en de velden worden niet echt meer bewerkt, niemand weet immers wat er gaat gebeuren.

'Het gaat snel voorbij zijn', zegt de ene. Die krijgt direct medestanders, jawel, als de Fransen en de Engelsen zich ermee bemoeien dan zal 't rap gaan. Rosalie denkt dat het ook rap gedaan zou kunnen zijn als niemand zich ermee bemoeit. Dan moeten ze allemaal Duits leren spreken en zich aanpassen aan het nieuwe regime.

Anderen twifelen: 'Zo rap zal 't niet gaan. Het zal lang duren, zeker nog de winter door.'

Sommigen spreken van vluchten. Rosalie kijkt dan naar haar vader. Ze probeert hem te peilen: wat zullen zij doen? En vluchten, naar waar dan? Ze weet dat Nederland neutraal is, zoals zij dat ook waren. Dus dat is geen garantie. Frankrijk kan ook, maar dat is het doel van de Duitse invasie, dus misschien is dat niet zo slim. Engeland? Dat lijkt zo ver weg ... ze weet niet veel over Engeland. Ze spreken er Engels en hebben ook een koning en koningin. Er zijn koolmijnen en er is een andere godsdienst. Ze heeft op school gehoord over de brandstapels en de oorlog met Frankrijk, lang geleden.

De beslissing zal sowieso niet aan haar zijn, maar als dat wel zo was, zou ze Engeland kiezen. Of hier blijven ... ze bijt op haar lip.

Bovenop al het andere nieuws horen ze ook dat de paus dood is. Rosalie vindt, heel oneerbiedig daarom zegt ze het niet, dat het een oude man was, zoals alle pausen. Het is zeker dat er een nieuwe komt, zo zeker als de zon die op- en ondergaat. Bovendien is hij nu bij zijn God, en zeker in de hemel. Er zal daar wel een speciale zaal zijn voor alle pausen, allemaal mannen bij elkaar, in hun pausenkleren, met hun mijters op. Zouden die dan gewoon een kaartje leggen – of is dat gokken? Toch niet als het zonder geld is. En geld, dat zal er wel niet zijn, in de hemel, anders zou het geen hemel zijn. Maar wel bier en jenever. De ervaring van Rosalie is dat van al die drank nogal eens ambras komt, maar dat kan natuurlijk niet, bij die pausen, al die heilige mannen. Die drinken een trappist na hun rijstpap en gaan dan in de wolken slapen. Bij de engelen ...

Célestine is er wel van aangedaan, godsvruchtig als ze is. Ze vindt het een nieuw teken van tegenspoed. Ze wil samen een rozenkrans bidden voor de paus. Rosalie vindt dat een vreemde gedachte, die mens heeft dat immers niet nodig, maar ze houdt die gedachte voor zich en doet braaf mee. Als het haar moeder troost kan bieden, is het een kleine moeite.

En dan is er weer een veldslag in Halen, en deze keer winnen de Duitsers. Geen zilveren helmen rapen deze keer, wel vluchtelingen die Aarschot binnenstromen, die hulp nodig hebben en hun verhalen vertellen. Célestine helpt. Geen optimisme meer, geen hoop, alleen heel veel schrik en medelijden.